

3. Крисало О. В. Лінгвокультурні особливості перекладу англomовного дитячого фольклору “Nursery Rhymes” російською та українською мовами / О. В. Крисало // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – № 14 (273), Ч. III, 2013. – С. 58–63.
4. Менькова Н. В. Русские диминутивы в английском переводе романа М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита» [Електронний ресурс] / Н. В. Менькова // Ярославский педагогический вестник. – 2010. – № 3. – Режим доступу : vestnik.yspu.org/releases/2010_g2g/35.pdf.
5. Потапова А. Є. Відтворення стилістичних засобів у перекладі дитячої художньої літератури (на матеріалі українських, німецьких та російських перекладів творів Дж. Ролінг) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство» / А. Є. Потапова. – Одеса, 2011. – 20 с.
6. Berman A. Translations and the trials of the foreign / A. Berman // The Translation Studies Reader [2nd edition]. – London & New York : Routledge, 2004. – P. 276–289.
7. Cascallana B. G. Translating Cultural Intertextuality in Children’s Literature [edited by Jan Van Coillie & Walter P. Verschueren] / B. G. Cascallana // Children’s Literature in Translation : Challenges and Strategies. – St. Jerome Publishing, 2006. – P. 97–110.
8. Dahl R. Matilda / Roald Dahl. – Puffin Books, 1996. – 240 p.
9. Hallford D. Outside In, Children’s books in Translation / Deborah Hallford. – Milet Publishing, 2005. – 136 p.
10. Nikolajeva M. What Do We Translate When We Translate Children’s Literature? / Sandra L. Beckett, Maria Nikolajeva // Beyond Babar. – Scarecrow Press, 2006. – 336 p.
11. Oittinen R. Translating for children / Riitta Oittinen. – New York & London : Garland Publishing, Inc. A Member of the Taylor & Francis Group, 2000. – 205 p.
12. Schneider Klaus P. Diminutives in English [Електронний ресурс] / Klaus P. Schneider // LINGUIST List 15.250 : Morphology/Syntax. – 2004. – Режим доступу : <http://linguistlist.org/issues/15/15-250.html>.
13. Spáčilová Bc. Gabriela. Translating *Beasts of No Nation* [Електронний ресурс] / Bc. Gabriela Spáčilová. Masaryk University, 2011. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/171824/ff_m/thesis_final_gabriela_spacilova.pdf
14. Venuti L. The Translator’s Invisibility: A History of Translation [Електронний ресурс] / Lawrence Venuti. – London : Routledge, 1995. – Режим доступу : <http://ruthal.blog.com/files/2012/01/venuti.pdf>

**Р. Монастирський
(Львів)**

ЗАГАЛЬНОВЖИВАНА ТЕМАТИЧНА ЛЕКСИКА У НАУКОВІЙ ПРОЗІ ЧАРЛЬЗА ДАРВІНА

Тематична загальноживана лексика характерна для всіх жанрів наукової прози Чарльза Дарвіна, але вона використовується в різних жанрах по-різному.

Ключові слова: жанр, науковий текст, стиль, тематична лексика.

Тематическая общеупотребительная лексика характерна для всех жанров научной прозы Чарльза Дарвина, но она используется в разных жанрах по-разному.

Ключевые слова: жанр, научный текст, стиль, тематическая лексика.

Thematic common vocabulary is characteristic for every scientific genre, but it is used in different genres in various ways.

Key words: genre, scientific text, style, thematic vocabulary.

Вивчення і характеристика мови творів якогось із жанрів наукового стилю в широкому плані приводить нас до усвідомлення, що в кожному з цих творів можна виявити особливості всіх мовленнєвих рівнів, які, насамперед, визначаються різною мовно-фактологічною базою. Це стосується і творів одного стилю Ч. Дарвіна, які можна розглядати і під кутом зору лексикологічних особливостей, і висвітлювати в них наявність різного плану морфологічні ознаки, і розкривати лексико-фразеологічні чи синтаксичні особливості. Справедливими в такому плані можна вважати слова К. Кусько, яка узагальнювала: “вже фактично склалися такі галузі, як фонетична стилістика (фоностилістика, стилістична фонологія), морфонологічна стилістика (граматична стилістика), лексикологічна стилістика (стилістична лексикологія)” [4, с. 5]. Таким чином, можна висвітлювати і аналізувати з погляду наявності виражальних прийомів мовні засоби у різноманітних планах, у тому числі описувати функціональні та стилістичні особливості лексики в її сукупності та диференційованості.

В основі лексичних засобів, уживаних у наукових творах різного жанрового розгалуження Ч. Дарвіна, є такі словесні знаки, що належать до різних тематичних груп загальної лексичної системи англійської літературної мови XIX ст. Кількісно це найбагатший прошарок використовуваної Дарвіном лексики, яка, в свою чергу, найширше відбита в його “Journal of Researches”. Там найчастіше Дарвін використовував загальноновживані слова, які були давно притаманні мові, і реалізував їх у відповідному контексті.

Виходячи з цієї різноманітності тем, мабуть найдоцільніше для характеристики наукового стилю творів Ч. Дарвіна вибрати параметри лексичної системи. У цьому плані навіть опис використання загальноновживаної лексики може представляти значний інтерес. Наші статистичні спостереження, наприклад, над використанням загальноновживаних слів певного семантичного спрямування у творах Ч. Дарвіна дають цікаві дані. У творах Дарвіна загальноновживані слова мають свою специфіку щодо сфер використання.

Якщо з цього погляду підходити до використовуваного вченим лексичного багатства, то відразу слід відзначити, що окреслення такої теми є дуже широким і умовним. Причому в кожному із аналізованих творів тематична зумовленість вживання слів представляється порізному. Візьмімо використання лексичного матеріалу в “The Origin of Species”. У цьому творі специфіка наявності тематичних груп лексики чітко окреслюється за такими вимірами:

- 1) використовуються перш за все наукові терміни, що стосуються висвітлюваної теми;
- 2) можуть залучатися і міжгалузеві терміни, що так чи інакше сприяють висвітленню даної наукової концепції;
- 3) для характеристики відповідних наукових постулатів вживаються так звані притермінні слова, які в такій чи іншій мірі пов’язуються з основною тематикою наукової праці і необхідні для вичерпного висвітлення наукових концепцій;
- 4) найбагатше представлені так звані загальноновживані слова, які прийнято вважати нейтральними в стилістичному відношенні і які своїми морфологічними та синтаксичними параметрами дають змогу зв’язати в єдине ціле і остаточно висвітлити всі думки і основні концептуальні положення даного наукового дослідження.

У інших аналізованих нами творах – “Journal of Researches” і “Beagle Letters” – наявне таке саме групування лексики, але щодо пропорційності використання її в тематичних групах, то вона може мати різні підгрупи, і навіть стилістичні пласти її можуть то збільшуватися, то зменшуватися. Наприклад, в епістолярному жанрі Дарвіна, присвяченому науковій тематиці, де автор описує окремі моменти експедиційної подорожі, здебільшого тематично представлено такі самі групи слів, як і в “Journal”, але через обмеженість листування кількість такої лексики тут значно менша. Крім того, цим творах притаманні і власне-стильові особливості цього жанру.

І хоч кожен із аналізованих творів у своєму жанрі може вважатися досконалим і викінченим, все ж найрізноманітніші тематичні групи лексичних пластів наявні в науково-популярному жанрі, до якого зараховуємо “Journal of Researches”. Ця чисельність лексики авторові потрібна, щоб висвітлити те багатство тем, різноманітних сюжетів, які зібрані день за днем протягом п’яти років кругосвітньої подорожі. Тематика “Journal” представляє наукові спостереження дослідника з біології, зоології, орнітології, ентомології, геології, географії, етнографії, антропології, які розкриті не в науково викінчених трактатах, а як послідовна цікава інформація, і одночасно вона не орнаментована вишуканими живописними висловами, а зі скрупульозно осмисленим, точним описом подана як природний плин розповіді про результати його незвичайно тонкого вміння спостерігати, його особливого дару бачити. Автор міг вичерпно охарактеризувати і геологічні породи того чи іншого цікавого середовища, і величаві праліси, і пишність коралових рифів та їх руйнування, і тверді морські рослини *нуліпори*, що захищають корали від пагубної дії вітрів та сонця, і місцеві землетруси, дощі, повені, освітлення, і барви моря, і незрівнянно великі водорості, і звички та поведінку різноманітних гризунів, звірів, птахів, риб, зокрема *тукутуко*, *водосвинки*, *віскаші*, *вампіра*, *гуанако*, *пуму*, *ягуара*, *страусів*, *птаха теро-теро*, *хижих птахів*, *грифів*, *колібри*, *одноголосих птахів з Вогняної Землі та Чилі*, *фольклендських лисиць і лисиць з острова Сан-Педро*, *ящірок*, *черепак*, *молюсків*, *пересмішників*, і бразильських рабів з їх нестерпним життям, і індійців з їх умінням ловити степових диких тварин, і чилійських гірників з їх жахливими умовами праці, і жорстоких рабовласників, і напівдиких туземців, і висловити своє ставлення до різних соціальних явищ тогочасного суспільства. А все це разом він порівнює з відповідними представниками фауни і флори його рідної Англії чи Європи. Ці описи тим більше виважені та цікаві, бо вони є результатом не стільки експромту, а літературними

обробками “Записних книжок” та “Подорожнього щоденника”, в яких акуратно записувалися всі багатолітні споглядання, дослідження, враження і думки.

Є частина лексики, яка використана в усіх жанрах творів Дарвіна, однак частота чи багатство її в кожному жанрі є різними. Найбагатше всі тематичні групи наявні в “Journal of Researches”.

Тут можна спостерігати так звані нейтрально стилістичні слова типу, по-перше, *man, animal, ground, vegetation*; по-друге, слова, що вказують на предмети різного побутового призначення – *fork, spoon, rice, leather*; по-третє, оскільки йшлося про подорож різними видами транспорту, і про слова, що вказували на назви засобів пересування – *ship, vessel, boat*, і, по-четверте, на різні процеси, які описувалися в творі – *observation, preparation*. Інший характер мали слова в науковому жанрі, зокрема *investigation, research*.

Серед особливо поширених слів, у всіх досліджуваних нами творах Ч. Дарвіна є такі, що характеризують поняття простір. До слів з цим поняттям, що найширше використовуються у “Journal”, “The Origin of Species”, “Beagle letters”, належать: *space, area, territory, place, part, spot, ground, land, scene, country, surface, distance, valley, plain, latitude, height, dimension, breadth, longitude*.

Вони пов’язані з іншими словами, зокрема прикметниками: *straight space* (р. 240), *flat surface* (р. 240), *treacherous surface* (р. 240), *glittering surface* (р. 275), *smooth surface* (р. 216), *broad valley* (р. 499), *level plains* (р. 205), *the same latitude* (р. 216), *a very short distance* (р. 229).

Це, перш за все, зумовлено самим жанром опису.

Але використання слів семантичного гнізда *простір* також має свою специфіку. Якщо поняття сухопутного простору можуть по-різному використовуватися в щоденнику та листах, то у власне-наукових працях просторові назви залучаються відповідно до тексту при характеристиці відповідного виду тварин, рослин, геологічних утворень тощо.

“*We must likewise admit that all the organic beings which have ever lived on this earth may be descended from some primordial form*” [The Origin of..., р. 370].

“*Seeing that a few members of such water-breathing classes Crustacea and Mollusca are adapted to live on land*” [The Origin..., р. 130].

Якщо йдеться про подолання простору, то відповідно використовуються дієслова, що вказують на способи пересування: *to sail, to change horses, to anchor, to enter the harbor, to cross the Atlantic*.

Інший тип вживання аналогічних слів з просторовим значенням містить праця “The Origin of Species”.

“*All geological facts tell us plainly that each area has undergone slow oscillations of level, and apparently these oscillations have affected wide spaces*” [“The Origin of Species”, р.241–242].

Показовими в цьому плані є такі назви, як *sea* та *river*. У щоденнику можемо вказати на назви цих понять у таких контекстах.

“*The rivers which flow in these valleys ought rather to be called mountain-torrents*” [Journal of Researches, р.359].

У науковому описі таких вживань не спостерігаємо зовсім. Звичайно, що вони не виділяються якимись спеціальними стилістичними функціями, але їх змістова та лексична присутність / відсутність в тому чи іншому творі засвідчує їхню тематичну і навіть частково стилістичну приналежність твору до відповідного жанру. Подібне можемо спостерігати і при називанні інших лексичних універсалій.

Цікавими в цьому плані є назви людей. Тут при описі подорожі використовуються найменування людей за національними ознаками: *black aborigines, the Indians, Negro*; за місцем походження: *the Europeans, the New Zelanders, the Tahitian, the Spaniard, the British*; туземці – *natives, savages*; спеціальністю, рангами, чинами, титулами: *Surveyer-General, matador, capitán, slave, commandant, merchant, governor, purchaser* (р. 314), *harvest-man* (р. 497).

Властивістю слів цієї семантичної категорії є те, що вони можуть використовуватися дуже часто із певною оцінною прикметою. Наприклад, характеризуючи туземців одного з племен, автор констатує їх низький рівень розвитку. “*Jemmy’s relatives had been so vain and foolish that that they had showed to strangers their plunder, and their manner of obtaining it*” [Journal, р. 257.]

В іншому випадку він симпатизує їх смаку, підбираючи одяг: *twenty young black girls, dressed in excellent taste; their black skins and snow-white linen being set off by coloured turbans and large shawles* [Journal..., р. 14].

Окрему групу назв представляють слова побутового характеру. Оскільки під час подорожі були різноманітні ситуації, то побутовими можна вважати слова, що безпосередньо стосувалися щоденного перебування на кораблі та в процесі сухопутних подорожей: *ship, village, dinner, voyage, inhabitants, horses*.

Також виділяємо лексеми, що вказують на позначення їжі. Специфіка цих слів у щоденнику особлива. Сюди належать слова: *farinha, fowls, charqui, bread* (p. 215), *common beef* (p. 218), *wheat* (p. 221) *bean* (p. 290), *berry* (p. 244), *fungi* (p.244), *fig* (p. 296), *potatoes* (p. 316), *shell-fish* (p. 316), *the milk of a young coconut* (p. 459).

Для означення одягу, взуття вживаються слова: *saddle-cloths* (p. 223), *otter-skin* (p. 243), *scrap* (p. 243), *gloves* (p. 237), *wollen garments* (p. 311), *a shirt, jacket, trousers* (p. 481).

Різнманітними є слова, що вказують на означення житла, будови: *veranda, hacienda, hut*.

До спеціальної групи загальноновживаних слів належать назви абстрактних понять: *theory* (p. 214), *poverty* (p. 315), *propriety* (p. 317), *negligence* (p. 314), *estimation* (p. 323).

До активних лексичних засобів у природничих творах визначного вченого і стиліста англійської мови належать і слова, які вказують на особливості окремих предметів, які найчастіше виявляються за допомогою прикметників. Як зазначає Н. Разінкіна, прикметники в англійській науковій прозі взяли активну участь в еволюції стилістичних рис мови англійської наукової прози в XIX–XX ст. Більше того, вони сприяли позбавленню наукового стилю цього періоду внутрішньої розкнутості, виникненню контрастності емоційного і логічного в англійській науковій прозі XIX ст.

Серед прикладів такого типу особливе значення мають прикметники загального оцінного значення: *wonderful, luxuriant, great, excellent, beautiful, magnificent* і ін. Особливо широко використовувалося слово '*magnificent*': *magnificent character of the scenery, magnificent glacier, magnificent spectacle, magnificent Cordilliera* [1, с. 112–113].

Для багатьох прикметників, особливо тих, що виражали емоційно-суб'єктивну оцінку, в англійській науковій літературі в XIX ст. характерним було те, що вони поєднувалися з тими словами, які виражали прикметникову оцінку. У цей час прикметники неодноразово використовувалися для гіперболізованого ступеня ознаки, що з часом почало ними втрачатися.

Широко використовуються елементи прикметникового розряду, які вказують на розміри, зокрема ті, що не означають конкретності. До них належать слова *big, small, wide, narrow*; відстаней – *far, near*.

Звертає увагу кольористика. Для всіх жанрів творів Ч. Дарвіна використання назв кольорів можна вважати однотипним. За допомогою цих назв кольорів ніби створюється спеціальний ефект присутності того чи іншого явища в творі, у відповідній ситуації. Вони сприяють жвавості викладу думки та унаочненню описуваного. Подібні слова поряд з пізнавальним матеріалом можуть підтримувати загальне зацікавлення при сприйманні тексту. Та ще чи не найважливіший висновок, який напрашується при характеристиці назв кольорів у творах Ч. Дарвіна – незвичайне тонке відчуття ним відтінків кольорів. Особливо це спостерігається при описі різних явищ природи в "Journal of Researches". Автор вказує не лише на звичайне забарвлення, а тонко відчуває та описує відтінки різних явищ.

Важливо відзначити і те, що учений використовує ці назви за кількома призначеннями:

1) Назва кольору виступає як компонент складного найменування птаха, риби, мінералу чи іншого природного явища: *black wren* (p. 328), *red and white cedar, yellow wood, blue gumwood* (p. 513), *yellow fungus* (p. 268), *white coral* (p. 119), *yellow lilies* (p. 4162).

2) До окремої групи кольорів належать такі, що вказують на забарвлення навколишньої атрибутики: *bright green foliage* (p. 36), *evergreen vegetation* (p. 44), *evergreen forests* (p. 267), *dark-colored ant* (p. 48), *black spiders with ruby colored marks on their backs* (p. 51), *yellow webs* (p. 44), *clear bright blue sky over the dry and sterile plains*.

3) Дуже часто назва кольору використовується у творах Дарвіна поряд з самим іменником *колір, відтінок*, що створює описову конструкцію визначення забарвлення, ніби парафразуючи її: *rocks of brilliantly white color* (p. 19), *pale reddish tint* (p. 27), *dark blue tint* (p. 30), *the colors were intense, and the prevailing tint a dark blue* (p. 30), *the forest has a brighter tint* (p. 338).

На відтінок можуть вказувати і відповідні суфікси прикметників: *the darkest ink, the brightest vermilion* (p. 116), *dirty yellowish color* (p. 17).

4) Неодноразово вживаються кольори для характеристики людей та різних побутових речей: *their faces were much painted with red and black, and one man was ringed and dotted with white like a Fuegian* (p. 264), *small white houses* (p. 264).

5) Назви кольорів залучаються і, можна сказати, із стилістичною метою для оцінки відповідного явища і навіть для емоційної характеристики, де спостерігається їх яскрава функція епітетів: *a field of snow-white snow salt* (р. 81), *glittering white sand* (р. 512), *brilliantly-white expanse, brown and desolate plane* (р. 81).

6) Назви кольорів можуть використовуватися і для творення композитів з метою коротко характеризувати відповідний мінерал: *peculiar white soda-granitic rock* (р. 363), *white calcareous sand*.

Тонке відчуття барв дає змогу вченому аналізувати зміни відтінків на рослинах. Спостерігаючи, наприклад, за розвитком трави на різних рівнях гористої місцевості, автор пише: *“At this season, the land produces a singularly bright green pasture, which lower and lower down gradually fades away and at last disappears”* (р. 548).

В іншому місці, щоб охарактеризувати захисні барви ящірки *Prokrotretus multimakulatus*, є такий опис, в якому і тут розкритий талант Ч. Дарвіна незвичайно тонко спостерігати і одночасно здатність та вміння передати всі відтінки кольорової гами відповідного природного явища: *It lives on the bare sand near the sea-coast, and from its mottled color, the brownish scales being speckled with white, yellowish red, and dirty blue, can hardly be distinguished from the surrounding surface* (р. 116).

Таким чином, кольорознавство у творах наукового стилю дає можливість глибше пізнати цю важливу ділянку мови і так само показує способи використання такого розряду лексики в творах аналізованого стилю, бо кольористика при вивченні природознавства і мінералогії, яким Ч. Дарвін присвятив багато уваги під час своєї навколосвітньої подорожі та при науковому аналізі фактів, завжди мала для цього важливе значення.

Навіть характеристику звукового стану доводилося описувати вченому в своїх творах. Тут фіксуємо функціонування таких лексичних засобів, як епітети, метафори, порівняння.

A small frog sends forth a pleasing chirp: when several are together they sing in harmony on different notes.

Various cicade and crickets keep up ceaseless shrill cry. Every evening after dark this great concert commenced (р. 42).

Особливе значення в різних жанрах творів Дарвіна мають дієслова. Саме їм притаманна в найбільшій мірі експресивність викладу, його динаміка, жвавість викладу, незважаючи на загальну умовність нейтрального стилю текстів усіх творів.

Важливу функцію у творах наукової прози в емоційній оцінці відігравали прислівники.

За спостереженнями Н. Разінкіної, прислівники відзначалися крайнє високим (гіперболізованим) ступенем ознаки. У XIX ст. прислівники в науковій прозі могли означати а) властивості якості (*extremely conspicuous bristles*), б) кількість якості (*extremely numerous colonies*), в) оцінку якості (*extremely instructive experiment*). Подібне підтвердження цього спостереження можемо знайти і в творах Ч. Дарвіна, які Н. Разінкіна використовувала, як зразок високого наукового стилю англійської мови.

The day has passed delightfully. Delight itself, however, is a weak term to express the feelings of a naturalist who for the first time, has wandered by himself in a Brazilian forest. The elegance of the grasses, the novelty of the parasitical plants, the beauty of flowers, the glossy green of the foliage, but above all the general luxuriance of the vegetation, filled me with admiration [Journal, p. 23].

Така вибіркова характеристика загальноновживаних слів дає нам підстави стверджувати, що слово взагалі, не тільки конкретний пласт притаманних науковій та науково-популярній літературі, у творах Ч. Дарвіна є необхідним інструментом для розкриття його змістових та виражальних засобів. Основна їх функціональна особливість – подати вичерпну інформацію про описувані факти дійсності.

Список літератури

1. Разинкина Н.М. Развитие языка английской научной литературы / Н.М. Разинкина. – М. : Наука, 1978. – 211 с.
2. Разинкина Н.М. Стилистика английской научной речи : Элементы эмоционально-субъективной оценки. – М, 1972
3. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика / Н.М. Разинкина. – М., 1989. – 181 с.
4. Кусько К.Я. Лінгвістика як наука // Іноземна філологія, 1991, № 102, С.5.
5. Darwin Ch. Journal of Researches // Charles Darwin. – L. : W. Scott, 1845. – 567 p.
6. Darwin Ch. Origin of Species // Charles Darwin. – L. : John Murray, 1859. – 429 p.
7. Darwin Ch. The Beagle Letters // Charles Darwin. – L : Amalgamated Press, 1905. – 280 p.